

MARTIN ŠRAJER / 6. 1. 2022

Jen o rodinných záležitostech

Již v listopadu 1989 začal Jiří Svoboda v Praze a Uherském Hradišti natáčet komorní film *Jen o rodinných záležitostech*, vracející se do padesátých let, k soudním procesům okolo stranického centra komunistické strany. Vycházel ze stejnojmenné autobiografické předlohy spisovatelky Jaromíry Kolářové, vydané poprvé již v roce 1965. Kolářová při psaní čerpala z vlastních vzpomínek na dobu stalinismu, kdy i mocní žili v permanentním strachu, že budou označeni za zrádce, odsouzeni a popraveni.

Název pochmurného psychologického dramatu odkazuje k setkáním s politickými vězni. Ti měli v návštěvní místnosti povoleno mluvit se svými blízkými jen o rodinných záležitostech. V případě jakéhokoli jiného tématu byl hovor okamžitě přerušen dozorcem. Stejný požadavek byl kladen na korespondenci uvězněných.

Tématu politických procesů padesátých let se z českých filmařů před Svobodou dotknuli jen Karel Kachyňa s Janem Procházkou v trezorovém *Uchu* (1970). Explicitně jej v tuzemsku ale nikdo nezpracoval. Pouze francouzský režisér Costa-Gavras natočil v roce 1970 *Doznání* (L'Aveu) podle knihy Arthura Londona, uvedené u nás krátce po listopadu 1989 v kinech a v televizi. Ve stejném roce jako *Rodinné záležitosti* byly nicméně dokončeny další dva filmy vracející se do stejné etapy našich dějin – *Tichá bolest* Martina Hollého a *Vracenky* Jana Schmidta.

Do podoby scénáře Svoboda novelu od Kolářové přepracoval spolu s dramaturgem a scenáristou Václavem Šaškem. Scénář byl hotov již v roce 1988. K premiéře filmu však došlo až v dubnu 1991. V tisku tehdy zaznívaly hlasy, že dílo by u diváků rezonovalo více, kdyby bylo uvedeno bezprostředně po změně politických a společenských podmínek.

Děj není vyprávěn chronologicky, ale skládán z důležitých fragmentů ze života ústředních postav. Centrální figurou je čtyřicátník Jan Steiner-Kamenický,

předválečný člen strany a komunistického odboje. Vzhledem ke svému židovskému původu doufal, že dostane povolení emigrovat z okupovaného Československa a zachrání tím život sobě i své manželce a dceři. Ty se ovšem staly oběťmi nacistických rasových čistek.

Po válce Kamenický poznal bývalou vězenkyni Alenku, která také přišla o celou rodinu. Mladá žena se stává jeho manželkou. Po své účasti na oslavě narozenin vysokého stranického funkcionáře je Kamenický znenadání zadržen příslušníky StB a obviněn ze záškodnické činnosti proti socialismu.

Po mužově zatčení je to právě Alenka, která se jej s pomocí Kamenického přítele, tajemníka KV KSČ Mrázka, snaží osvobodit. Kamenický mezitím ve vězení čelí enormnímu psychickému a fyzickému nátlaku. Má se doznat k činům, které nespáchal. Naděje, že by se dočkal spravedlnosti a odhalení pravdy, se zdá být mizivá. Rozsudek už totiž byl dávno sepsán, obhajoba je jen formalita.

Jiří Svoboda byl mezitím zvolen předsedou KSČM, na kterýžto paradox upozorňovaly některé dobové kritiky. „Kuriózní situace, kdy předseda strany natáčí film o jejích zločinech, je paradoxní jen zdánlivě: ve skutečnosti zakrývá kající alibismus komunismu: jestliže se takto veřejně přiznáme a umyjeme si ruce od krve, zachráníme tím čistotu původní myšlenky“, zamýšlel se například Richard Erml ve *Scéně* a v závěru své úvahy navrhuje přejmenovat Svobodův film na „Jen o stranických záležitostech“.

[1]

Jiní kritici, například Jan Foll nebo Jan Jaroš, pak ve svých reflexích upozorňovali na skutečnost, že v kriminálech v padesátých letech netrpěli jenom komunisté, jak implikuje Svobodův film, dle jejich názoru zkreslující historii.

Scenáristka Kristina Vlachov svou glosu k *Rodinným záležitostem* otevřela výhradami k osobě režiséra, který podle ní proslovem na Konferenci pražských komunistů v roce 1988 utnul tvůrčí plány Dušana Hanáka a Fera Feniče, a k jeho politickému přesvědčení. Film samotný pak označuje za zhola zbytečný. Z faktu, že hlavní hrdina v něm sice projde kriminálem, ale nikoliv osobním vývojem, vyvozuje, že ani tvůrci vůbec nic nepochopili.[2]

Při odhlédnutí od politických aspektů byly ovšem *Rodinné záležitosti* hodnoceny jako dílo filmařsky zdařilé. Například podle Renaty Jarošové projevil Svoboda svou profesionální kvalitu například na fascinujícím způsobu, „jakým dotváří či přímo tvoří atmosféru a zobrazuje pocity hrdinů ve výsledkových a soudních scénách“, a autorka pokračuje: „Rychlé jízdy kamery (Vladimír Smutný), nejrůznější rafinované pohledy, rychlá panoramata místnosti, objížďení postavy, jakož i typicky svobodovské expresivní nasvícení a výborný střih činí právě tyto scény nejpůsobivějšími. Nermalou roli tu sehrála i hudba (Jiří Chlumecký, Jiří Veselý).“^[3]

Jen o rodinných záležitostech (Československo, 1990). Režie: Jiří Svoboda, scénář: Václav Šašek, Jiří Svoboda, kamera: Vladimír Smutný, hudba: Jiří Chlumecký, Jiří Veselý, hrají: Jaromír Hanzlík, Jiří Bartoška, Marta Vančurová, Milan Kňážko, Karel Roden, Rudolf Hrušínský ml., Ladislav Potměšil, Zdeněk Mucha a další. Filmové studio Barrandov, 114 min.

Poznámky:

[1] Richard Erml, Ztracený břeh aneb Soumrak kinematografie. *Scéna* 16, 1991, č. 3 (1. 2.), s. 3.

[2] Kristina Vlachov, Jen o rodinných záležitostech? *Filmové a televizní noviny*, 1992, č. 5 (30. 12.), s. 5.

[3] Renata Jarošová, Jen o rodinných záležitostech. *Scéna* 16, 1991, č. 9 (26. 4.), s. 5–6.